

کاربردها و خواص دود گیاهان دارویی در طب سنتی ایران

حسنا رضایی پور^۱، حسن صادقی^۲، زهرا موسویان^۳، علی یوسفی^۴، زهره اسمعیلی^۵

۱- کارشناس صنایع غذایی، موسسه آموزشی پژوهشی صدای حکیم

۲- دکتر حرفه ای داروساز، موسسه آموزشی پژوهشی صدای حکیم

۳- کارشناسی ارشد شیلات، موسسه آموزشی پژوهشی صدای حکیم

۴- دکترای حرفه ای پزشکی، موسسه آموزشی پژوهشی صدای حکیم

۵- دکتر، موسسه آموزشی پژوهشی صدای حکیم،

چکیده

سابقه و هدف: انسان‌ها در گذشته برای تأمین سلامت و درمان بسیاری از بیماری‌ها، همچنین برای پاک‌سازی محیط‌زیست از گیاهان دارویی زیادی بهره می‌بردند. هدف از مطالعه حاضر بررسی کاربردها و خواص دود گیاهان است. مواد و روش‌ها: این تحقیق به روش مطالعه مروری و کتابخانه‌ای است و بر اساس جستجو در کتاب‌های طب سنتی ایران در نرم‌افزار نور و کتاب‌های داروشناسی مرجع طب سنتی از دوره‌های مختلف تاریخی انجام شد. یافته‌ها: در کتاب‌های طب سنتی دود دادن توسط حکماً به‌عنوان یکی از روش‌های درمانی توصیه شده است. بخش‌های مختلف گیاه مانند: برگ، دانه، صمغ و پوست گیاه در دود درمانی استفاده می‌شود. در طب سنتی دود گیاهان دارویی در درمان بیماری‌های گوناگونی از جمله باز شدن خون حیض، سرماخوردگی و آبریزش بینی، بهبود درد دندان، از بین رفتن بواسیر، گال و انواع بیماری‌های مغزی کاربرد دارد و دود بعضی از این گیاهان باعث دور کردن حشرات و حیوانات مزاحم می‌شود. نتیجه‌گیری: باتوجه به تجربیات حکماً در زمان قدیم می‌توان از دود دادن گیاهان در درمان بسیاری از بیماری‌ها کمک گرفت و مطالعات بیشتری در این زمینه صورت پذیرد.

کلیدواژه‌ها: دود دادن، بخوردادن، طب سنتی ایران، گیاهان دارویی، خواص درمانی

مقدمه:

اماکن عمومی به طور معمول محل مناسبی برای انتقال انواع میکروب‌ها و عوامل بیماری‌زا، از طریق هوا، هستند. دانشمندان به منظور کاهش خطر این عوامل، بخصوص برای سلامتی کارکنان مراکز بهداشتی و آزمایشگاهی، تلاش می‌کنند. علم امروز تلاش می‌کند تا عوامل بیماری‌زا در اماکن عمومی و مراکز بهداشتی را از بین ببرد [David L. Sewell, 1995]. در دوران کهن انسان برای افزایش سطح سلامت زندگی خود از سوزاندن گیاهان دارویی استفاده می‌کرد. در اثر سوختن، حرارت بالایی ایجاد می‌شود که راهی آسان برای رساندن دارو را فراهم می‌کند که اثرات فارماکولوژیک^۱ بهتر و سریع‌تری را نشان می‌دهد [Kim H., 2005]. آثار باستانی باقی‌مانده از زمان داریوش^۲ در یک سنگ‌تراشی در پرسپولیس نمایش می‌دهد که در مقابل پادشاه دو آتشدان وجود داشته که در یکی اسپند و در دیگری صندل را می‌سوزاندند تا پادشاه را در مقابل شیطان و بیماری‌ها حفظ کنند. [Farahvashi B., 2003_Roaf M. 2002] در کتب طب سنتی بخور دادن به معنی چیزی خشک بر روی آتش قرار دادن. [عقیلی خراسانی، ۱۳۹۸] بخور و دخنه به معنی هر چه بخارات و دود او را استنشاق نماید. [تنکابنی، ۱۳۹۰]، بخورات، جمع بخور به داروهایی که در بخور دادن بکار می‌برند گویند. [عقیلی خراسانی، ۱۳۹۸] و طبیخ^۳ یا جوشانده [رازوی محمدبن زکریا، ۱۴۱۲] به معنای آنچه آب او را استعمال نماید [عقیلی علوی شیرازی، ۱۳۸۰] یا آبیکه چیزی در آن پخته شده می‌گویند. [اسماعیل بن حسن جرجانی، ۱۳۹۱] استفاده از دودهای طبی در طب سنتی ایران در بهبود کیفیت هوای محیط رواج داشته است. دودها نیز جذب مغز انسان می‌شوند و باعث ترشح ویژه‌ای در غدد چشایی می‌شوند. هر کدام خاصیت تأثیر از سردی و گرمی را از خود بروز می‌دهند. گاهی موجب بروز آرامش در انسان و گاهی باعث وجد و شور و زمانی باعث بی‌قراری و سستی و نگرانی و ناامیدی می‌شوند. دودها به درجه گرمی و سردی تقسیم می‌شوند. دودهای گرمی بخش: مثل دود اسفند، کندر و عود و است. دودهای سردی بخش: مثل دود پنبه، تنباکو که اول گرم و دوم سرد. [خیراندیش، ۱۳۹۰] هدف این مطالعه، کاربرد دود گیاهان دارویی در درمان بیماری‌ها و بهبود هوای محیط و بررسی اثرات جانبی گیاهان است که در طب عامه مردم استفاده از آن‌ها رایج بوده است. گیاهان این مطالعه بر اساس طب سنتی و طب عامه مردم انتخاب شدند. در جدول نام گیاهانی آورده شده است که برای مصارف دوددهی و ضد عفونی هوای محیط است.

۱. داروشناسی

۲. چهارمین شاهنشاه هخامنشی در میانه ۵۲۲ تا ۴۸۲ پیش از میلاد، پسر ویشتاسپ، همسر آتوسا و داماد کوروش بزرگ بود.

۳. Decocotion

مواد و روش‌ها:

در این مطالعه مروری مفردات دارویی که در طب سنتی ایران حدود ده قرن متوالی برای بیماری‌ها مورداستفاده قرار گرفته‌اند. از منابع معتبر طب سنتی جمع‌آوری و اولویت‌بندی شده‌اند، به این منظور از چندین مرجع از مهم‌ترین کتب طب سنتی در نرم‌افزار نور از جمله ذخیره خوارزمشاهی، قانون فی الطب، نقاسیم العلل، کتاب التقسیم و التشجیر، خلاصه الحکمه، تحفه المومنین، مخزن الادویه و همچنین کتاب طب سنتی دایره المعارف طب سنتی (مفردات) استفاده شده است. به این منظور کلیدواژه‌های بخور کردن، بخورات، دود کردن و دخان در منابع ذکر شده طب سنتی جست و جو شد. کتب مورد بررسی از دوره‌های مختلف تاریخی که انتخاب شدند به زبان‌های فارسی و عربی بودند.

یافته‌ها:

در طب سنتی دود یک دارو است و هر دارو موارد استفاده خاصی دارد. دود در طب سنتی دارای خواصی است که می‌توان به تحلیل و نضح اشاره کرد. تحلیل؛ یعنی مواد زائد را در بدن تبخیر می‌کند. و نضح؛ یعنی آنچه را که توانایی تبخیر ندارد، لطیف و آماده دفع می‌کند. و همچنین دود دارای مضراتی می‌باشد. از مضرات دود نیز خشکاندن اعضا، تجمع مواد سوخته و دفع مواد حامل انرژی بدن و در نتیجه ضعف را می‌توان نام برد. دودهای متعددی در طب سنتی مورداستفاده قرار می‌گیرند. از بهترین دودهای در دسترس و خوشبو طبق نظر ابن سینا دود کندر است که برای زخم‌های ترشح دار و ریزش مواد از اعضا مثل زکام و ترشحات رحمی بسیار کارساز است. دودهای دیگری در طب سنتی استفاده می‌شود که به علت منشأ یا بوی ناخوش آیند و اثر بسیار مشابه با دودهای خوش آیند، بهتر است استفاده نشوند. انواع دودها مورد استفاده در طب سنتی و آثار درمانی آن‌ها را به شکل مختصر و کاربردی در جدول شماره ۱ آورده شده است.

جدول ۱: دود گیاهان دارویی مورد استفاده در طب

شرح مختصر اصطلاحات طب	خواص درمانی گیاه طب سنتی ایران	بخش مورد استفاده گیاه	طبیعت گیاه	نام علمی گیاه	نام رایج گیاه	نام سنتی گیاه	ردیف
باعث از بین رفتن دانه‌هایی که آب دارند مثل ابله	جهت سقوط دانه‌های آبله و بواسیر و جوش‌های ریزه که آب از او تراود	برگ	در اول سرد و در دوم خشک	Tamarix	گز	اثل	۱
جهت جاری شدن خون حیض، هوایم به معنی هر خزنده و گزنده است	جهت ادرار حیض، گریختن هوایم و مضر کرده (سلول‌های نر گیاه)	میوه، برگ	در دوم گرم و خشک در سوم خشک/در دوم سرد و در اول خشک	Vitex agnus _castus	پنج‌انگشت/ اگیس	اثلق	۲
بهبود دندان‌درد	جهت درد دندان	میوه			نبات شجری	اسرار	۳
جهت بهبود وبا و دور کردن خزنده و گزنده‌ها و بهبود بواسیر	جهت رفع وبا و دفع هوایم و سقوط و دانه بواسیر نافع است	برگ	در اول سرد و در دوم خشک	Myrtus Myrtus communis L	مورد	آس	۴
اختناق رحم: نوعی بیماری رحم که در زنانی که حبس طمث دارند و بعضی زنان بی‌شوهر به وجود می‌آید که عوارضی شبیه صرع و غش به آن‌ها دست می‌دهد	جهت اختناق رحم	گیاه	در اول گرم و خشک	Bryaceae Parmelia perlata Ach. rockmoss	دواله / نوعی خزه	اشنه	۵
سام ابرص: نوعی سوسمار سقط جنین،	جهت گریز آیدن موش و سام ابرص نافع و مسقط جنین و مضرر آلات بول	برگ	در دوم گرم و خشک	Asbe os _sofr/ Anastatica hierochuntica L	کف مریم حجازی/ هتهاجوری	اصابع الصفر	۶

ردیف	نام سنتی گیاه	نام رایج گیاه	نام علمی گیاه	طبیعت گیاه	مورد استفاده گیاه	بخش	خواص درمانی گیاه طب سنتی ایران	شرح مختصر اصطلاحات طب
								آلات بول: آبی که از کلیه‌ها ترابد و در مثانه جمع گردد و به طور طبیعی دفع شود را بول گویند آلت تناسلی می‌شود آلت بول
۷	انیسون	بادیان رومی	Pimpinella Anisum L	در آخر دوم گرم و خشک	بذر	جهت دردسر و نزولات بارده و اخراج جنین	نزولات بارده: یا زکام به آبریزش بینی به طرف خارج حلق و سینه گفته می‌شود.	
۸	ایمارانوطامی	عشبه مکرمه مقدسه		در آخر دوم گرم و خشک / معتدل	برگ	جهت مقسط جنین	سقط جنین	
9	بازرد	قنه / قاسنی	Ferula galbaniflua BOIS	در اول و سوم گرم و در دوم خشک	صمغ	جهت صرع و اختناق رحم و اخراج جنین و مشیمیه نافع و مضر دماغ	اختناق رحم = نوعی بیماری رحم که به ویژه در زنانی که حبس طمث دارند و بعضی زنان بی شوهر عارض می‌شود حالتی شبیه به سر و غش به آن‌ها دست می‌دهد صرع = اختلالات عصبی مزمن مشیمیه = یکی از لایه‌های ساختمان چشم دماغ = مغز	
0۱	بخور الاکرد		Peucedum officinal	در آخر سوم گرم و خشک	گیاه	جهت اختناق رحم و سبات و گریزاندن هوایم وعسر ولادت و سده زکامی و تجفیف رطوبات دماغی و نزلات و هوای وبایی نافع	اختناق رحم = نوعی بیماری رحم که به ویژه در زنانی که حبس طمث دارند و بعضی زنان بی شوهر عارض می‌شود	

شرح مختصر اصطلاحات طب	خواص درمانی گیاه طب سنتی ایران	بخش مورداستفاده گیاه	طبیعت گیاه	نام علمی گیاه	نام رایج گیاه	نام سنتی گیاه	ردیف
حالتی شبیه به سر و غش به آن‌ها دست می‌دهد سبات = خواب سبک هوایم = هر خزنده و گزنده عسرولادت = سختی زایمان سدّه زکامی = انسداد آبریزش بینی تجفیف رطوبات دماغی = خشک کردن رطوبت مغز نافع = سودرسان							
بواسیر: رگ‌های متورم شده در پایین‌ترین قسمت راست روده	جهت بواسیر	میوه	در آخر دوم گرم و خشک	Preternatural Hardness	خیار هندی	بل	1۱
ازبین بردن بواسیر	جهت زایل کننده بواسیر	میوه	در سوم گرم و در اول خشک	Semcarpus anacar Dium	حبّ الفهم / ثمر الفهم	بلادر	2۱
جرب دست = گری یا گال یا خارشک یک بیماری انگلی خارش دار است نفث = پف کردن، دمیدن الدم = خون	جهت جرب دست نافع، جهت نفث الدم و سرفه و جهت کرم دندان	گل و برگ	اقسامش سرد خشک	Hyocyamus niger Linn Henbane	کیچک	بنج	3۱

ردیف	نام سنتی گیاه	نام رایج گیاه	نام علمی گیاه	طبیعت گیاه	مورداستفاده گیاه	بخش	خواص درمانی گیاه طب سنتی ایران	شرح مختصر اصطلاحات طب
4۱	بندق	فندق/جلوز	Corylus avellana L	در آخر اول گرم و در اول خشک	میوه	جهت جنون	جنون= روان پریش	
5۱	تبن	کاه	Chaff/hay/ Straw	در اول سرد و در دوم خشک	گیاه	جهت حفظ شکوفه‌های درخت از سقوط بالخاصیه مجموع کاه مضر عصب	بالخاصیه= دارای خاصیت	
۱۶	تنباکو	تنباکو	Nicotiana Rustica	در آخر سوم گرم و خشک	گیاه	جهت رفع وبا و مصلح فساد هوا و معطش و منقی رطوبات دماغی و محرک آن و جهت درد دندان رطوبی و ربو بلغمی	معطش: تشنه کننده منقی: پاک کرده شده	
۱۷	تیواج ختایی	طالیسفر	Holarrhena antidisentrica wall	در آخر دوم گرم و خشک	پوست درخت	جهت رفع وبا و طاعون و بواسیر، شقاق مقعد و درد آن، درد رحم و فرزجه ی جهت قطع سیلان رحم و حیض مفیده	بواسیر: رگ‌های متورم شده در پایین‌ترین قسمت راست روده فرزجه=یعنی چیزی که به عنوان دارو زنان در داخل فرج خود قرار دهد	
۱۸	جشجات	بوی مادران	Francoeuria undulate L	در سوم گرم و خشک	گیاه	مسقط میشود و مصدع	مسقط= محل سقوط مصدع= اذیت کردن	
۱۹	حاج	خارشتر/ اشترخار	Alhagi	گرم	گیاه	رافع بواسیر	بواسیر: رگ‌های متورم شده در پایین‌ترین قسمت راست روده	
۲۰	حب الکلی	ثمر اناغورس	Anagyris phoetida	در آخر دوم گرم و در اول خشک	میوه	مقی قوی بلغم و مدر حیض و مخرج جنین و مخدر و مسکر و مفتت حصاه و جالی آثار	مقی= قی آور مدر=جاری کننده مخرج=بیرون شدن	

شرح مختصر اصطلاحات طب	خواص درمانی گیاه طب سنتی ایران	بخش مورداستفاده گیاه	طبیعت گیاه	نام علمی گیاه	نام رایج گیاه	نام سنتی گیاه	ردیف
مخدر = آرام بخش مسکر = مستی آور مفتت = ریز کننده حصاه = سنگ ریزه جالی = جلا دهنده							
	جهت درد دندان	دانه	در سوم گرم و در دوم خشک	Peganum harmala linn Syrian rue (harmal)	اسپند	حرمل	۲۱
بواسیر: رگ های متورم شده در پایین ترین قسمت راست روده	جهت خشک کردن و انداختن بواسیر ظاهری مفید	برگ	در دوم سرد و خشک	Rumex acetosa- Polygonaceae-		حماض	۲۲
مدر = جاری کننده، عمدتاً دفع بخشی از فضولات است	مدر حیض	میوه	در اول چهارم گرم و در آخر و دوم خشک	Citrullus colocynthis	هندوانه ابو جهل	حنظل	۲۳
گریزانیدن = دور کردن	جهت گریزانیدن حشرات	دانه	در اول و چهارم گرم و خشک	Sinapis nigra L. Sinapis arvensis Charlock	خردل	خردل	۲۴
	در موضعی موجب جمعیت مورچه است	دانه	در آخر دوم خشک و در اول سوم سرد	Lathyrus		خکر	۲۵
	کشندهی چل	میوه	سرد و تر	Platanus	چنار	دلب	۲۶

ردیف	نام سنتی گیاه	نام رایج گیاه	نام علمی گیاه	طبیعت گیاه	مورد استفاده گیاه	بخش	خواص درمانی گیاه طب سنتی ایران	شرح مختصر اصطلاحات طب
۲۷	راسن		Ehelenium Linn Elecampane : (R sin)	در اول و سوم گرم و خشک	گیاه	جهت گشودن حیض	حیض = خونی که غالباً در هر ماه چند روزی از رحم زن خارج می شود	
۲۸	راتیانج	صمغ صنوبر	Pinus pinea L. - Coniferae-	در آخر سوم گرم و خشک	صمغ	جهت زکام بارد و تب ربع سریع الاثر	زکام = بریزش از چشم و بینی بارد = سرد تب ربع = تب چهارم تب که یک روز گیرد و دو روز گذارد	
۲۹	زرنباد		Zingiber zerumbet (rosc)	در آخر دوم گرم و خشک	گیاه	جهت گریزآیدن مورچه	گریزآیدن = دور کردن	
۳۰	زرنبخ	فرساطیس	Arsenic trisulphide Arsenic (zirnikh)	در سوم گرم و خشک	گیاه	جهت سرفه کهنه و جهت ربو و ضیق النفس و سرفه ی مزمنه	ربو = تنگی نفس ضیق النفس = دردسینه که به واسطه آن انسان به سختی نفس می کشد سرفه ی مزمنه = نوعی سرفهی شدید	
۳۱	زیتون	زیتون	Olea europaeal	رسیده او گرم به اعتدال	میوه	جهت ربو و امراض ش نافع	ربو = تنگی نفس، آسم	
۳۲	سرو	سرو	Cupressus sempervirens (L)	در اول گرم و در سوم خشک	گیاه	جهت گریزآیدن هوایم خصوصاً پشه	هوایم = هر گزنده و خزنده	
۳۳	سفیدولیون			در دوم گرم و در آخر آن خشک	گیاه	جهت افاقه سبوت و لیثرغس و سکنه و صداع مزمن	افاقه سبوت = ؟	

ردیف	نام سنتی گیاه	نام رایج گیاه	نام علمی گیاه	طبیعت گیاه	مورداستفاده گیاه	بخش	خواص درمانی گیاه طب سنتی ایران	شرح مختصر اصطلاحات طب
								لیثرغس=سرسام بلغمی یا سرسام سرد یا فراموشی صدام=سردرد
۳۴	سگر	شکر	Sharkara	صنعتی (سرد و خشک) شکر سرخ: در دوم گرم و در اول تر	عصاره		جهت رفع زکام بغایت موثر و مضرّ صاحبان سل و اسهال و مغص صفاوی مزاج و موگد خون صفاوی	زکام = آبریزش از چشم و بینی مغص صفاوی مزاج = دردی است در شکم که اکثرا در روده‌های باریک عارض می‌شود (دل پیچه)
۳۵	سکینج		Ferula persica sagapanum (sakbinj)	در سوم گرم و خشک	صمغ		جهت اختناق رحم و صرع	اختناق رحم = نوعی بیماری رحم که به ویژه در زنانی که حبس طمث دارند و بعضی زنان بی شوهر عارض می‌شود حالتی شبیه به سر و غش به آن‌ها دست می‌دهد صرع = مجموعه اختلالات عصبی مزمن با علامت تشنج است
۳۶	سلیخه	دارچین چینی	Cinnamum cassia BL. Lauraceae	دراخردوم گرم و خشک	پوست شاخه‌های درخت		جهت به هم آوردن فم رحم بسیار مؤثر است	فم رحم = دهانه رحم
۳۷	شعر الجیاد		Adiantum Capillus veneris	گرم و خشک	گیاه		جهت تب ربع مجرب	تب ربع = تب چهارم تب که یک روز گیرد و دو روز گذارد

ردیف	نام سنتی گیاه	نام رایج گیاه	نام علمی گیاه	طبیعت گیاه	بخش مورد استفاده گیاه	خواص درمانی گیاه طب سنتی ایران	شرح مختصر اصطلاحات طب
۳۸	شونیز	سیاه دانه	<i>Nigella sativa L.</i>	در اول سوم گرم و خشک	دانه	باعث گریختن هوام و جهت قولنج ریجی و درد سینه و سرفه و قی الدّم و غثیان و استسقا و یرقان و سپرز	هوایم = هر گزنده و خزنده قولنج = درد شکم که با احتباس مدفوع همراه باشد ریج = نفخ (باد) قی الدّم = استفراغ خون غثیان = شوریدن دل استسقا = پرنوشی یرقان = زردی سپرز = طحال
۳۹	صنوبر	کاج	<i>Pinus pines L. coniferae</i>	در سوم گرم و خشک	پوست	جهت اخراج مشیمه و ادرار حیض مجرب	مشیمه = یکی از لایه های ساختمان چشم که دارای رنگ است حیض = خونی که غالباً هر ماه چند روزی از رحم زن ها خارج می شود
۴۰	طرفا	گز	<i>Tamariscus</i>			جهت زکام و خشک کردن آبله و زخم ها	
۴۱	عنب الثعلب	سک انگور	<i>Salanum nigram L</i>	در دوم سرد و مایل به خشکی - در اول سردتر	دانه	جهت نزلات و قطور او جهت امراض گوش و بینی نافع است و گویند مضرّ مئانه است	نافع = سودرسان، سودمند
۴۲	فاوانیا		<i>Pavonia officinalis peony (FWNI)</i>	در آخردوم گرم و خشک	گیاه	جهت اکثر امراض دماغی مفید است	دماغ = مغز

ردیف	نام سنتی گیاه	نام رایج گیاه	نام علمی گیاه	طبیعت گیاه	مورداستفاده گیاه	بخش	خواص درمانی گیاه طب سنتی ایران	شرح مختصر اصطلاحات طب
۴۳	فودنج نهری		Spearmint peppermint	در آخر دوم گرم و خشک	برگ	جهت گریزانیدن هوایم	هوایم= هر گزنده و خزنده	
۴۴	قسط		Costus	در سوم گرم و خشک	گیاه	قاتل جنین و رافع وبا و زکام	سقط جنین نابود کننده ی وبا و آنچه از ناحیه ی بینی و چشم خارج می شود زکام نام دارد	
۴۵	قطن	پنبه / پنبوق	Pombes	در دوم گرم و خشک	گل	جهت زکام (سوخته او در قطع خون جراحات مجرب است)	آنچه از ناحیه ی بینی و چشم خارج می شود زکام نام دارد	
۴۶	قنطوریون دقیق		Erythraea centaurium	در اوایل سوم گرم و خشک	گیاه	رافع کزاز و مضر امعا	کزاز=بیماری سیستم عصبی است که عامل ایجاد کننده ی آن باکتری است که با تولید سم باعث انقباض غیر ارادی عضلات می شود امعا=رودها	
۴۷	قیصوم		Artemisia abortanum	در سوم گرم و خشک	گیاه	جهت گریزاننده ی هوایم	هوایم= هر گزنده و خزنده	
۴۸	کراث	تره/کوار	Leeks	در سوم گرم و در دوم خشک	برگ	جهت درد دندان و اخراج کرم او مؤثر است	کرم دندان =پوسیدگی دندان	

شرح مختصر اصطلاحات طب	خواص درمانی گیاه طب سنتی ایران	بخش مورداستفاده گیاه	طبیعت گیاه	نام علمی گیاه	نام رایج گیاه	نام سنتی گیاه	ردیف
وبا= بیماری باکتریایی از طریق آب آلوده منتشر می شود باعث اسهال شدید و کم آبی بدن می شود قوبا=کنده شدن پوست یا پسوریازیس یا بیماری صدف هوایم= هر گزنده و خزنده	جهت رفع وبا و سرفه ی رطوبی و قوبا و گریزانیدن هوم	صمغ	در دوم گرم و در سوم خشک	Brassica rapa		کندر	۴۹
هوایم= هر گزنده و خزنده	جهت گریزانیدن هوایم	رطوبت درخت	در دوم گرم و در اول خشک	Cistus Hypocistis		لادن	۵۰
بواسیر= رگ های متورم شده در پایین ترین قسمت راست روده مقعد=انتهای دستگاه گوارش	جهت بواسیر و درد مقعد	میوه				لالا	۵۱
حمل= باردار شدن زن	بخور آن بعد از ظهر مانع حمل	گیاه	در دوم سرد و خشک/ گرم	Convolvulus arvensis- Convolvulaceae-		لبلاب	۵۲
رمد=چشم درد	جهت درد رمد	صمغ	در آخر دوم گرم و خشک	Pistacia tenliscus mastic		مصطکی	۵۳

شرح مختصر اصطلاحات طب	خواص درمانی گیاه طب سنتی ایران	بخش مورد استفاده گیاه	طبیعت گیاه	نام علمی گیاه	نام رایج گیاه	نام سنتی گیاه	ردیف
آنچه از ناحیه بینی و چشم خارج می شود زکام نام دارد و ترشحاتی که به حلق و مجاری تنفسی تحتانی ریخته می شود نزله نام دارد.	جهت دردسر و نزلاتو زکام و جذام	صمغ	در سوم گرم و در دوم خشک	Liquidambar orientale MIL		میعه سایله	۵۴
تنقیه = پاک کردن	جهت تنقیه رحم از رطوبات بدبو نافع است .	بذر	در اول سوم گرم و خشک	Carum copticum ajown	زینیان	نانخواه	۵۵
زکام = آبریزش بینی و چشم حگه = آگزما، خارش، سودا قمل = دارای شپش رشک = تخم شپش به شکل بیضی و سفید رنگ است می گویند	جهت زکام نافع است جهت حگه و جهت رفع قمل و رشک و جهت منع ریختن شکوفه های درختان	سبوس حبوب		Wheat bran	(انواع سبوس)	نخاله	۵۶
آنچه از ناحیه بینی و چشم خارج می شود زکام نام دارد و ترشحاتی که به حلق و مجاری تنفسی تحتانی ریخته می شود نزله نام دارد	مانع زکام و نزله	میوه	در دوم گرم و در خشکی معتدل	Haronwa	میوه درخت عود	هرنوه	۵۷

بحث:

هدف از این مطالعه دستیابی به مفردات گیاهی معرفی شده طب ایرانی برای استفاده از کاربرد دود گیاهان دارویی در درمان بیماری‌ها، بهبود هوای محیط و بررسی اثرات جانبی آن‌ها است. با توجه به تعاریف موجود در منابع طب ایرانی، مفهوم بخورات در کتب این گونه است که دارویی را که بر روی آتش قرار بدهند و دود آن را استعمال نمایند و یا در آب بپزند و بخار آن را بگیرند. فرق بین تبخیر و تدخین در این است که در تبخیر اجزای عناصر آب و عناصر خاک و عناصر آتش از جسم منفصل می‌شوند و تدخین به معنی این است که از هم جدا و منفصل نگردند. بلکه همان اجزای عناصر آتش و عناصر هوا جدا می‌شوند، زیرا که اکثر استعمال آن خشک است. که بر روی آتش قرار دهند، دخان و دود آن را می‌گیرند بر خلاف بخار که آب را می‌جوشانند و بخار آن را می‌گیرند و اطبا عموماً گاه بر یکدیگر اطلاق می‌نمایند. [عقیلی خراسانی، ۱۳۹۸] در کتب بخور به هر چه دود او را استعمال نمایند گویند. [حکیم مومن تنکابنی، ۱۳۹۰]

روش‌های متفاوتی برای ایجاد و استعمال دود وجود دارد. اولین روش ایجاد و تنفس دود است. روش دوم دود دادن مستقیم قسمت خاصی از بدن است و روش سوم پر کردن هوای محیط از دود است. در روش سوم تا آنجایی دوددهی را ادامه می‌دهند که کل هوای محیط را فراگیرد و ضد عفونی کند. [Mohagheghzadeh A et al, 2007] در زمان سوختن گیاه ممکن است اسانس و یا مواد معطر گیاه توسط گازهای حامل به وجود آمده، منتقل شوند و یا حتی در اثر فرایند اکسیداسیون مواد معطر تولید شود. [takeda H et al, 2008]

مطالعات مروری نسبتاً زیادی در رابطه با داروهای گیاهی انجام شده است. اما مطالعات مروری در رابطه با اثرات و خواص دود مفردات در طب سنتی محدودتر به نظر می‌رسد؛ بنابراین هدف این مطالعه بررسی کاربرد و خواص دود ایجاد شده از گیاهانی است که در طب عامه مردم استفاده از آن‌ها رایج بوده است. گیاهان این مطالعه بر اساس طب سنتی و طب عامه مردم انتخاب شدند.

6th International Conference on
Agricultural Sciences
Medicinal Plants and
Traditional Medicine

March 7, 2024 Tbilisi - Georgia

نتیجه گیری:

در این مطالعه به طور مفصل خواص درمانی و کاربرد دود گیاهان دارویی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج به دست آمده حاکی از این هست که دود بسیاری از گیاهان مورد توجه حکمای طب سنتی بوده و در درمان بسیاری از بیماری‌ها مورد استفاده قرار گرفته همچنین برای پاک‌سازی محیط‌زیست جهت دور کردن انواع گزنده و خزنده به کار گرفته می‌شد. لذا پیشنهاد می‌شود در آینده مطالعات دیگری به منظور شناسایی مواد موثره موجود در انواع دودهای طبی انجام گیرد تا امکان استفاده بالینی و عملی از این فرآورده‌های طبیعی و در دسترس، فراهم شود. به عنوان مثال: رایحه درمانی، عود درمانی، طبخ درمانی و... مواردی هستند که امروزه از آن‌ها خیلی استقبال و استفاده می‌شود.

تشکر و قدردانی:

از راهنمایی‌های ارزنده و حکیمان‌ه اساتید ارجمند جناب آقای دکتر علی یوسفی، سرکار خانم دکتر زهره اسمعیلی و اساتید محترم گروه نظارت بر مقالات و همچنین مساعدت سرکار خانم مریم حسینپور و حمایت‌های مالی ارائه شده توسط شورای پژوهشی اندیشکده سبک زندگی صدای حکیم در نگارش مقاله مذکور تشکر و قدردانی می‌گردد. (Grant,1402/1/SH)

منابع:

- سید محمدعلی سید نظری، دایره المعارف طب سنتی (مفردات)، شفاگر، ۱۴۰۰
- شیخ‌الرئیس ابوعلی سینا، قانون فی الطب، ۱۰، سروش، ۱۴۰۰
- خلاصه الحکمه، محمدحسین عقیلی خراسانی، انتشارات چوگان ۱۳۹۸
- سید محمد مؤمن تنکابنی، تحفه المومنین، ۱، نور روحی، ۱۳۹۰
- نقاسیم العلل، کتاب التقسیم و التشجیر، رازی محمد بن زکریا، انتشارات منشورات جامعه حلب معهد التراث العلمی العربی، ۱۴۱۲هـ. ق
- عقیلی علوی شیرازی، محمدحسین بن هادی، مخزن الادویه، ایرانیان طب، ۱۳۸۰
- ذخیره خوارزمشاهی، اسماعیل بن حسن جرجانی، انتشارات موسسه احیا طب طبیعی، ۱۳۹۱ ه. ش
- مزاج‌شناسی حسین خیراندیش، جوان، ۱۳۹۰
- سایت‌های طب ایرانی [سایت نور]
- David L. Sewell, Laboratory-Associated Infections and Biosafety. *Clinical Microbiology Review* 1995; 8 (3) : 389 - 405.
- Kim H. Do not put too much value on conventional medicines. *J. Ethnopharmacol.* 2005;100: 37 - 9.
- Farahvashi B. Farhange Zabane Pahlavi. TehranUniversity Press. Tehran. 2003, pp: 219
- Roaf M. Sculptures and Sculptors at Perspolis. *Ganjineh Honar.* Tehran. 2002, pp: 130.
- Mohagheghzadeh A, Faridi P and Ghasemi Y. *Carum copticum Benth. & Hook. Essential oil chemotypes.* *Food Chem.* 2007; 100: 1217 – 19
- Takeda H, Tsujita J, Kaya M, Takemura M and Oku Y. Differences between the physiologic and psychologic effects of aromatherapy body treatment. *J. Altern. Complem. Med.* 2008; 14 (6) : 655 - 61.